

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.9 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.3/35>

Йовенко І. І.

<https://orcid.org/0009-0008-3807-9988>

Головне управління Національної поліції в Закарпатській області

РОДОВИЙ ТА ВИДОВИЙ ОБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

У статті здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз родового та видових об'єктів кримінальних правопорушень проти довкілля як ключових елементів складу кримінального правопорушення. Обґрунтовано, що об'єкт кримінально-правової охорони у сфері екологічних правовідносин має складну, багаторівневу структуру, що зумовлено специфікою самого довкілля як інтегрованої системи природних компонентів та суспільних відносин, пов'язаних із їх використанням, охороною та відтворенням. Визначено, що родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти довкілля охоплює сукупність суспільних відносин у сфері забезпечення екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та збереження екологічної рівноваги. Акцентовано, що такий об'єкт має комплексний характер і включає як природні блага, так і соціально значущі інтереси, пов'язані з реалізацією конституційного права людини на безпечне довкілля.

У свою чергу, видові об'єкти конкретизують родовий об'єкт шляхом виокремлення окремих груп однорідних суспільних відносин залежно від природного компонента, на який спрямоване посягання. До таких віднесено відносини у сфері охорони земель, надр, водних ресурсів, атмосферного повітря, рослинного та тваринного світу, а також забезпечення екологічної безпеки. Зазначено, що правильне визначення видових об'єктів має принципове значення для кваліфікації кримінальних правопорушень, оскільки дозволяє чітко встановити характер заподіяної шкоди та відмежувати екологічні правопорушення від суміжних складів.

Проаналізовано наукові підходи до розуміння об'єкта кримінального правопорушення та виявлено дискусійні аспекти щодо співвідношення родового, видового та безпосереднього об'єктів у системі кримінального права. Наголошено, що в умовах сучасних екологічних викликів, зокрема антропогенного навантаження, техногенних ризиків і наслідків воєнних дій, зростає потреба у вдосконаленні кримінально-правової охорони довкілля. Зроблено висновок про необхідність уточнення законодавчого підходу до визначення об'єктів кримінальних правопорушень проти довкілля, що сприятиме підвищенню ефективності їх кваліфікації та застосування кримінального законодавства.

Ключові слова: кримінальне право, кримінальні правопорушення проти довкілля, об'єкт кримінального правопорушення, родовий об'єкт, видовий об'єкт, екологічна безпека, природні ресурси, довкілля, кримінально-правова охорона.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується істотним погіршенням стану довкілля, що зумовлено інтенсивною господарською діяльністю, зростанням техногенного навантаження, нераціональним використанням природних ресурсів, а також нега-

тивними наслідками воєнних дій. В Україні ці процеси ускладнюються збройною агресією, яка призводить до масштабного забруднення територій, руйнування екосистем, знищення природних ресурсів та створення довготривалих екологічних загроз. У таких умовах особливого значення

© Йовенко І. І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

набуває ефективність кримінально-правового механізму охорони довкілля, який покликаний забезпечити належний рівень захисту екологічних правовідносин. Водночас одним із ключових елементів цього механізму є правильне визначення об'єкта кримінального правопорушення, що виступає основою для побудови складу правопорушення та його кваліфікації [1, с. 125–126].

Проблематика визначення родового та видових об'єктів кримінальних правопорушень проти довкілля є складною та дискусійною. Це зумовлено, по-перше, багатовимірністю самого довкілля як об'єкта правової охорони, по-друге, міжгалузевим характером екологічних правовідносин, які перебувають на стику кримінального, екологічного, адміністративного та господарського права, і, по-третє, відсутністю єдності у наукових підходах до визначення змісту цих категорій. Недостатня розробленість теоретичних засад визначення родового та видових об'єктів призводить до труднощів у правозастосовній практиці, зокрема при кваліфікації кримінальних правопорушень, відмежуванні їх від суміжних складів, а також встановленні ступеня суспільної небезпеки діяння. Це, у свою чергу, негативно впливає на ефективність протидії екологічній злочинності [2, с. 482].

У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність поглибленого наукового дослідження родового та видових об'єктів кримінальних правопорушень проти довкілля, уточнення їх змісту, структури та співвідношення, а також визначення їх ролі у системі кримінального права України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання об'єкта кримінального правопорушення традиційно є одним із ключових у кримінально-правовій доктрині. Значний внесок у дослідження цієї проблематики зробили такі науковці, як Г. М. Буканов, А. О. Вірт, Д. Л. Вітюк, О. О. Дудоров, К. В. Жигафарова, С. І. Заїка, Ю. О. Єрмаков, К. А. Комузляк, С. І. Марко, І. І. Митрофанов, С. В. Мурихін, Є. О. Письменський, Т. С. Садова, О. О. Семенюк, Ю. А. Турлова, І. О. Харь, М. О. Черниш та інші.

Водночас у науковій літературі відсутня єдність щодо визначення родового об'єкта екологічних кримінальних правопорушень та його співвідношення з видовими об'єктами, що свідчить про актуальність подальших досліджень у цьому напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження сутності, змісту та співвідношення родового і видових об'єктів кримінальних

правопорушень проти довкілля, визначення їх ролі у структурі складу кримінального правопорушення, а також обґрунтування їх значення для правильної кваліфікації кримінально протиправних діянь і вдосконалення кримінального законодавства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єкт кримінального правопорушення є однією з базових категорій кримінального права, яка визначає соціальну сутність протиправного діяння та відображає ті суспільні відносини, на які спрямоване кримінально каране посягання. У теорії кримінального права традиційно виділяють загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти, які перебувають у системному взаємозв'язку та утворюють ієрархічну структуру. Саме через категорію об'єкта розкривається суспільна небезпечність кримінального правопорушення, що є визначальною ознакою для криміналізації діяння. У контексті кримінальних правопорушень проти довкілля особливого значення набуває дослідження родового та видових об'єктів, оскільки вони виступають підґрунтям для систематизації відповідних норм. Особливої частини Кримінального кодексу України та забезпечують логічну побудову кримінально-правової охорони екологічних правовідносин [3].

Родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти довкілля доцільно визначати як сукупність однорідних суспільних відносин, що забезпечують охорону навколишнього природного середовища, екологічну безпеку, раціональне використання, відтворення та збереження природних ресурсів. Цей об'єкт має комплексний характер, оскільки включає як природні компоненти (земля, вода, повітря, надра, рослинний і тваринний світ), так і суспільні інтереси, пов'язані з їх використанням та охороною [4, с. 173–174].

Комплексність родового об'єкта зумовлена особливостями самого довкілля як цілісної екологічної системи, у якій усі елементи перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності. Порушення одного компонента природного середовища, як правило, тягне за собою негативні наслідки для інших, що свідчить про інтегрований характер екологічних правовідносин. Саме тому кримінально-правова охорона довкілля спрямована не лише на захист окремих природних ресурсів, а й на забезпечення екологічної рівноваги в цілому.

Важливою складовою родового об'єкта є екологічна безпека як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави від негативного впливу на довкілля [5]. У цьому

аспекті екологічні кримінальні правопорушення посягають не лише на природні ресурси, але й на здоров'я населення, економічну стабільність, продовольчу безпеку та інші базові суспільні цінності. Таким чином, родовий об'єкт має міжгалузевий характер і охоплює широкий спектр суспільних відносин.

Видовий об'єкт кримінальних правопорушень проти довкілля є більш конкретизованим рівнем узагальнення та відображає окремі групи однорідних суспільних відносин у межах родового об'єкта. Його виділення ґрунтується на характері природного компонента або сфери екологічних відносин, на які спрямоване кримінально протиправне посягання. З огляду на це, у системі кримінальних правопорушень проти довкілля доцільно виокремити кілька основних видових об'єктів. Насамперед це відносини у сфері охорони земель, які охоплюють забезпечення їх раціонального використання, запобігання деградації, забрудненню та виснаженню [6, с. 37–38]. Земля виступає базовим природним ресурсом і водночас просторовою основою існування суспільства, що обумовлює її особливу цінність.

Окрему групу становлять відносини у сфері використання та охорони надр, які пов'язані з видобуванням корисних копалин, дотриманням встановлених правил їх розробки, а також забезпеченням екологічної безпеки при здійсненні гірничих робіт. Порушення у цій сфері можуть призводити до значних екологічних і техногенних наслідків. Самостійним видовим об'єктом є відносини у сфері охорони водних ресурсів, що включають забезпечення їх чистоти, раціонального використання та відтворення [7, с. 177]. Забруднення вод, порушення правил їх використання чи незаконне водокористування створюють загрозу як для екосистем, так і для здоров'я населення.

Важливим видовим об'єктом є також відносини щодо охорони атмосферного повітря, які спрямовані на запобігання його забрудненню та забезпечення належної якості повітря як необхідної умови життя людини. Особливістю цього об'єкта є його глобальний характер, оскільки забруднення повітря може мати транскордонні наслідки [8, с. 159].

До видових об'єктів належать також відносини у сфері охорони рослинного та тваринного світу. Вони охоплюють питання збереження біорізноманіття, охорони рідкісних і зникаючих видів, а також раціонального використання природних ресурсів біологічного походження. Посягання на ці об'єкти часто мають незворотний характер,

що значно підвищує їх суспільну небезпечність [9, с. 376].

Крім того, доцільно виокремити відносини у сфері забезпечення екологічної безпеки як окремих видових об'єктів, що охоплює діяльність, пов'язану з підвищеною екологічною небезпечністю, зокрема експлуатацію потенційно небезпечних об'єктів, поводження з відходами, радіоактивними матеріалами тощо. Видові об'єкти відіграють важливу роль у побудові системи кримінально-правових норм, оскільки дозволяють структурувати кримінальні правопорушення залежно від сфери екологічних відносин. Водночас вони виступають проміжною ланкою між родовим та безпосереднім об'єктами, забезпечуючи поступову конкретизацію об'єкта посягання [10, с. 12].

Значення правильного визначення родового та видових об'єктів проявляється передусім у сфері кримінально-правової кваліфікації. Саме встановлення об'єкта дозволяє визначити, до якої групи кримінальних правопорушень належить конкретне діяння, а також відмежувати його від суміжних складів. Наприклад, незаконне видобування корисних копалин може посягати як на екологічні відносини, так і на відносини власності, що потребує чіткого визначення домінуючого об'єкта. Крім того, визначення об'єкта кримінального правопорушення має значення для оцінки ступеня суспільної небезпеки діяння. Екологічні правопорушення часто характеризуються тривалими, латентними та кумулятивними наслідками, що можуть проявлятися через значний проміжок часу та впливати на великі території і значну кількість людей [11, с. 10].

Особливої актуальності це питання набуває в умовах воєнного стану, коли значно зростає кількість посягань на довкілля, пов'язаних із руйнуванням промислових об'єктів, забрудненням земель і вод, знищенням лісів та інших природних ресурсів. У таких умовах родовий об'єкт екологічних кримінальних правопорушень набуває ще більшого значення, оскільки його порушення має комплексні негативні наслідки для держави та суспільства [12, с. 125–126].

Отже, родовий та видові об'єкти кримінальних правопорушень проти довкілля становлять взаємопов'язані елементи єдиної системи кримінально-правової охорони екологічних відносин. Їх чітке визначення та наукове осмислення є необхідною умовою підвищення ефективності кримінального законодавства та практики його застосування [13, с. 178].

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що родовий та видові об'єкти кримінальних правопорушень проти довкілля становлять ключові елементи структури складу кримінального правопорушення, які визначають його соціальну сутність, спрямованість та ступінь суспільної небезпеки. Їх правильне розуміння має фундаментальне значення як для розвитку кримінально-правової доктрини, так і для забезпечення ефективності правозастосовної практики.

Обґрунтовано, що родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти довкілля охоплює комплекс суспільних відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання та відтворення природних ресурсів. Його особливістю є інтегрований, багаторівневий характер, що зумовлений нерозривним зв'язком між природними компонентами довкілля та соціальними інтересами, пов'язаними з їх збереженням. Встановлено, що родовий об'єкт має міжгалузеву природу, оскільки поєднує елементи екологічного, кримінального, адміністративного та господарського права, а також безпосередньо пов'язаний із забезпеченням конституційного права людини на безпечне довкілля.

Доведено, що видові об'єкти виступають логічним продовженням і конкретизацією родового об'єкта, відображаючи окремі групи однорідних суспільних відносин залежно від природного ресурсу або сфери екологічної діяльності, на яку спрямоване посягання. До основних видових об'єктів належать відносини у сфері охорони земель, надр, водних ресурсів, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу, а також забезпечення екологічної безпеки. Встановлено, що їх диференціація має важливе значення для структуризації кримінально-правових норм та побудови системи кримінально-правової охорони довкілля.

З'ясовано, що співвідношення родового, видового та безпосереднього об'єктів має ієрархічний характер, у межах якого видовий об'єкт виступає проміжною ланкою, що забезпечує перехід від загального до конкретного. Такий підхід дозволяє більш точно визначити спрямованість кримінально протиправного посягання та встановити характер заподіяної шкоди. Акцентовано, що правильне визначення родового та видових об'єктів має безпосереднє практичне значення для кваліфікації кримінальних правопорушень.

Воно забезпечує можливість відмежування екологічних кримінальних правопорушень від суміжних складів, зокрема правопорушень проти власності, громадської безпеки чи здоров'я населення, а також сприяє правильному визначенню об'єктивної сторони складу правопорушення. Помилки у визначенні об'єкта можуть призводити до неправильної кваліфікації, що негативно впливає на реалізацію принципу законності у кримінальному праві.

Встановлено, що специфіка кримінальних правопорушень проти довкілля полягає у їх підвищеній суспільній небезпечності, яка зумовлена здатністю завдавати шкоди не лише окремим природним компонентам, а й екологічній системі в цілому, а також життю і здоров'ю людини. Такі правопорушення часто мають латентний, тривалий та кумулятивний характер наслідків, що ускладнює їх виявлення, доказування та оцінку. Окремо підкреслено, що в умовах воєнного стану проблема кримінально-правової охорони довкілля набуває особливої гостроти. Масштабні руйнування промислових об'єктів, забруднення територій, знищення екосистем та природних ресурсів призводять до значного посилення антропогенного впливу на довкілля. У таких умовах родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти довкілля зазнає комплексного порушення, що потребує адекватного реагування з боку кримінального законодавства.

З урахуванням проведеного дослідження обґрунтовано необхідність удосконалення кримінального законодавства України у сфері охорони довкілля. Зокрема, доцільним є уточнення системи кримінальних правопорушень проти довкілля з урахуванням сучасних екологічних викликів, а також більш чітке законодавче визначення їх об'єктів. Це сприятиме підвищенню ефективності кваліфікації кримінальних правопорушень, забезпеченню єдності правозастосовної практики та посиленню кримінально-правового захисту довкілля.

Таким чином, родовий та видові об'єкти кримінальних правопорушень проти довкілля є не лише теоретичними категоріями, але й важливими інструментами практичного застосування кримінального права, що забезпечують ефективну протидію екологічній злочинності та сприяють реалізації принципів сталого розвитку і екологічної безпеки держави.

Список літератури:

1. Турлова Ю. А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії: монографія. Київ: Знання України, 2018. 459 с.

2. Марко С.І., Семенюк О. О. Використання сучасних інформаційних технологій у протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2023, 5. С. 480–484.
3. Буканов Г. М. Стратегічні інструменти реалізації державної екологічної політики в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2019. № 2 (22). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02\(22\)/7.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02(22)/7.pdf)
4. Вірт А.О. Кримінально-правова протидія злочинам, пов'язаним з незаконним використанням корисних копалин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2021. 210 с.
5. Єрмаков Ю. О., Державний контроль сфери використання та охорони надр як засіб протидії кримінальним правопорушенням URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/195/189/378>
6. Жигафарова К.В. Об'єкти екологічних злочинів за кримінальним законодавством України: магістерська кваліфікаційна робота. Одеса: Одеський державний екологічний університет, 2018. 83 с.
7. Комузляк К.А. Правове регулювання охорони довкілля під час збройних конфліктів на прикладі України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія ПРАВО. Випуск 73: частина 1. С.174-180.
8. Вітюк Д.Л. Складові елементи механізму запобігання злочинності в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 6, Т. 2, 2021. С 156-160.
9. Митрофанов І.І. Кримінальні правопорушення проти довкілля за проектом Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. N 12. С. 375–379.
10. Харь І.О. Кримінально-правова охорона атмосферного повітря: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2010. 20 с.
11. Мурихін С. В. Покарання за екологічні злочини в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2020. 25 с.
12. Садова Т. С. Воєнні злочини проти довкілля за міжнародним кримінальним правом: автореф. дис... докт. філософ.: 12.00.08. Харків, 2023. 215 с.
13. Черниш М. О. Довкілля як об'єкт кримінально-правової охорони. *Правові новели*. 2024. № 24. С. 177–185. doi <https://doi.org/10.32782/ln.2024.24.24>.

Yovenko I. I. FAMILY AND SPECIFIC OBJECTS OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST DOWKILL

The article contains a comprehensive theoretical and legal analysis of the generic and specific objects of criminal offenses against Dowkill as key elements of the warehouse of criminal offenses. It is established that the object of criminal legal protection in the sphere of environmental legal issues has a foldable, rich structure, which is explained by the specificity of Dowkill himself as an integrated system of natural components and compatible trays knitted from them for vykoristanny, protection and creation. It has been established that the generic object of criminal offenses against Dowkill is focused on the totality of commitments in the sphere of environmental safety, protection of the natural environment, rational recovery of natural resources and saving the ecological water. It is emphasized that such an object is complex in nature and includes both natural benefits and socially significant interests associated with the implementation of the constitutional right of people to the safety of their children.

In its own way, species objects specify the generic object by the way of strengthening the adjacent groups of similar suspinal veins depending on the natural component that is directly encroached upon. These issues have been addressed in the sphere of protection of land, water, water resources, atmospheric wind, vegetation and animal life, as well as environmental safety. It is stated that the correct identification of specific objects is, in principle, important for the qualification of criminal offenses, as it allows one to clearly establish the nature of the crime and the inclusion of environmental offenses type of warehouses.

Scientific approaches to the understanding of the subject of criminal offenses have been analyzed and controversial aspects of the relationship between generic, specific and indirect objects in the criminal law system have been identified. It is clear that in the minds of current environmental cries, the rise of anthropogenic invasion, man-made risks and the legacy of military operations, the need for a thorough criminal-legal protection of Dowkill is growing. An amendment has been made about the need to clarify the legislative approach to defining the objects of criminal offenses against Dowkill, so that we can accept the increased effectiveness of their qualifications and status. criminal legislation.

Keywords: *criminal law, criminal offenses against dowkill, the object of criminal offenses, generic object, specific object, environmental safety, natural resources, dowkill, criminal law protection.*

Дата першого надходження статті до видання: 13.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026